

„Hempörög, mint Jankó kakasa”

Helyi szólások és szóláshasonlatok a Torontál megyei Kisoroszon

Minden olyan szóbeli alkotást, amely mondanivalóját egy-egy találó kifejezésbe vagy mondatba sűríti, a proverbiumok [\[1\]](#) műfajába sorol a szaktudomány (Voigt 1998: 304). A köznyelv ezt a kifejezést nem ismeri, leginkább szólásnak, közmondásnak vagy szólásmondásnak nevezi, már ha nevezi. A legtöbb esetben használója ugyanis nincs tisztában azzal, hogy beszéd közben szólást vagy közmondást használt. Mert ezek a hagyományos szókapcsolatok szerves részét képezik őseiktől örökölt szókincsének, így az élő beszédben természetes részei egy mondatnak.

Míg a folklórműfajok többsége valamilyen megfelelő alkalomhoz kapcsolódik, nem, vagy csak ritka kivételtként igaz ez a proverbiumokra. Egy szólás, közmondás nem él önállóan, mint egy ballada, monda, mese vagy adoma. Csak adott szöveggörnyezetben és szituációban fordul elő, általában beszélgetések során, egy éppen akkor tárgyalt helyzetre való reagálásként (Ujváry 2002: 141). Ennek ellenére olyan határozott tartalommal, formával és stílussal rendelkező önálló alkotásoknak tekinthetők, melyeket előadója értő közönsége előtt használ (Voigt 1998: 306).

Nehezen képzelhető el olyan közösség a világon, ahol társalgás közben ne használnának proverbiumokat, valószínűleg a legősibb műfajok egyike. Elég egyetlen példaként csak arra utalnunk, hogy a suméreknél már a legkorábbi időkben, írott formában is megjelent. Az időszámításunk előtti III. évezredből mintegy 15-20 közmondás gyűjtemény maradt fenn részben vagy egészben. Az agyagtáblákon a köznyelvből összegyűjtött közmondások olvashatók, amit az oktatásban is felhasználtak, hiszen tömörsége, egyszerű nyelvtana és erkölcsisége miatt ideális tananyagnak számított (Szemerkenyi 1988: 232).

A mai európai proverbiumkészlet általános szemszögből nézve azonos jellegű, döntően három nagy történeti rétege különíthető el: az ókori görög, valamint a középkori latin és francia. Ha a magyar készlet történeti rétegeit vizsgáljuk, az alapot a honfoglalás előtti, finnugor örökség jelenti. Az antikvitás görög és római, valamint a középkor latin közmondásainak hatása nálunk is számottevő, és a későbbi évszázadokban a német kultúra hatása is tapinthatóvá vált. Mindezek mellett az egyik legjelentősebb a bibliai eredetű közmondások jelenléte (Szemerkenyi 1988: 234). Elterjedésükhöz minden bizonnyal nagyban hozzájárult, hogy a már paraszti műveltség részeként számon tartott proverbiumok használatával középkori prédikációink gyakorta éltek. Nehéz lenne megmondani, mekkora is valójában a magyar proverbiumkincs. Óvatos becsléssel is több százezerre tehetjük számukat úgy, hogy hiteles forrásból vagy

megbízható folklorisztikai gyűjtésből legfeljebb a felét ismerhetjük (Voigt 1998: 309).

Kisoroszi helyi szólások

Feltételezhetően minden proverbium mögött egy olyan hajdani esemény története elevenedik fel, amelyben egykor létező hősével történt esemény tanulsága vagy különlegessége az, amely magát a szólást vagy mondást megfogalmaztatja. Kialakulásuk és fennmaradásuk folyamata leginkább talán a helyi szólások estén érhető tetten, ahol sok esetben a szólásként megőrződött történet eredeti cselekménye és személye is a közösségben általánosan ismert.

A lokális szólásokhoz szinte mindig „helyi esemény, többnyire tréfás, adomaszerű történet fűződik. Ilyen példák mindenütt előfordulnak. Ezek értelmezése a hallgatóság számára az eset ismerete miatt nem kíván magyarázatot. A szólás csak akkor válik el szöveggörnyezetétől és kerül egy másik műfajba, amikor a szólást nem ismerő személy rákérdez vagy az elbeszélő önmagától is elmondja szóláshoz kapcsolódó esetet.” (Uj

váry 2002: 142) Ma is élő folklórműfaj, minden településen, minden élő közösségben, így a Torontál megyei Kisoroszon

[\[2\]](#)

(Torontálorszi) is él és virágzik. Az összegyűjtött, és alább olvasható kisoroszi szólásanyag közel sem teljes, bizonyosan bővíthető lenne.

Általánosságban elmondható róluk, hogy zömük szóláshasonlat. [\[3\]](#) Többnyire 2-3 generáció óta használják, de akad korábbi időből való is. Minél régebbi egy történet, annál inkább a szólást már csak alkalmazási körében, állandósult formájában ismerik és használják, de a kiváltó, egykor megtörtént eseményt már egyre inkább elmosza az emlékezet (

Tönkrement, mint Gedei malma

). Ritkaságszámba megy, ha egy szólás eredeti történetét teljesen pontosan rekonstruálni tudjuk. Vass Ferenc, kisoroszi helytörténész - családi kötődése miatt is - gondosan és alaposan utánajárt az egyik kisoroszi szólásnak. Ez kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy egy másik adatközlőtől származó anyaggal összehasonlítva megfigyelhessük, az eredeti történet miképp halványul el és alakul át, míg átvitt jelentéstartalma változatlanul tovább él (

Átesett, mint Géni János a nagyteknőn

). Megfigyelhető a szólások variálódása is. Van olyan, mely az élő beszédben több változatban is él (

Híg, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke/ Finom, csak híg, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke

). Ugyanez igaz egy másik kisoroszi szóláshasonlatra is (

Bámul, mint Korom tehene / Spekulál, mint Korom tehene

), ráadásul a hozzá kapcsolódó történetnek több változata is ismert úgy, hogy a szólás átvitt

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

jelentéstartalma mindegyiknél azonos maradt.

A helyi szólas egy-egy közösség szókincsének szerves része. Több generáción keresztül használják, a közbeszéd része még akkor is, ha már csak új jelentéstartalmának ismerete marad meg, míg a szólast kiváltó esemény emléke az idő múlásával jobban és jobban halványul. Ma is virágzó műfaj, az emberi gondolkodásmódnak köszönhetően spontán új lokális szólások szülehetnek, elég ehhez mindössze egy furcsa, mindennapitól eltérő esemény, ami alapja lehet létrejöttének.

Hempörög, mint Jankó kakasa

Valamikor az 1960-70-es években történt, hogy Barna János kisoroszi lakos pálinkát főzött udvarán. Mikor nem figyelt oda, kakasa bele-belekortyolt a lecsöpögő nedűbe, amitől úgy berúgott, hogy az udvar közepén fetrengett. Azóta mondják Kisoroszon a részegségében tántorgó és eleső emberre, hogy *hempörög, mint Jankó kakasa*.

Adatközlő: Lackó Csaba, Kisorosz, 1971.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Gyűjtés ideje: 2019. december 17.

Lóg az inge, mint Tera Janinak!

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Kisoroszon régebben még több Berta vezetéknévű család volt, mint ma. Ezért volt Kis-Berta, Nagy-Berta, Baka-Berta, Lukú-Berta, Csárdás-Berta, Kuli-Berta, Cóca-Berta, Zsarkó-Berta, Czinczár-Berta, Koma-Berta, Tera-Berta de még Tyúkszar-Berta is.

A történet Tera Berta Jánosról szól, akit mindenki csak Tera Janinak hívott. Jómagam is jól ismertem, hiszen Csóti Ilonka unokatestvérem anyai nagyapja volt. Tera Jani középmagas, zömök vagy inkább „haska”, jóerőben lévő, vidám ember volt. Szeretett borozni, dalolni, mulatni, viccelődni. Mindegy, hogy hétköznapi volt vagy ünnep, Tera Jani inge mindig kilógott a nadrágból a hasán, ugyanis nagy volt a hasa. Lehetett lakodalom, búcsú a faluban, vagy bármilyen más esemény, Tera Jani inge lógott a nadrágból, így a hasa egy része is virított alatta.

Ma is mondják a faluban a kuszán vagy rendetlenül öltözött emberre: *Lóg az inge, mint Tera Janinak*. Mikor kicsik voltunk, az öcsémnek is mindig kilógott a póló vagy ing a nadrágból. Emlékszem, anyukánk mindig rászólt, hogy: *Úgy nézel ki, mint Tera Jani!*
De szinte minden házban használták ezt a szólást.

Nem tudom pontosan mikor halt meg Tera-Berta János, nagyjából az 1960-as évek végén, vagy a 70-es évek elején. Hogy mikor született? Azt se tudom, de olyan idős lehetett, mint az apai nagyapám, aki 1907-ben született.

Gyűjtés ideje: 2020. március 28.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Ez a szólás a szépirodalomba is bekerült. Kőművesné Nyáry Márta Tera Jani meg a lova című novellájában így ír: *„Persze, a mi hősrünknek, Tera Janinak se kellett több! Földre dobta a báránybéléses lajbiját, a megfakult inge meg lógott ki a nadrágjából – ma is mondogatják a kuszán öltözött emberre Kisoroszon: lóg az inge, mint Tera Janinak -, irigylésre méltó frissességgel a csizmájára csapott és belekezdett a kedvenc nótájába...”*

(Kőművesné Nyáry Márta 2010:8)

Ki füttyült? István György!

Ez az igaz történet Kisoroszon történt az 1950-es évek végén, vagy 1960-as évek legelején. Vasárnapi kismiséen akkoriban még tele volt a templom hívőkkel, és a papnak is nagy tekintélye volt, legalább is hívei körében. Gyerekek is voltak jócskán a misén, de csendben, fegyelmezetten viselkedtek, különben a pap jól meg is dorgálta őket. Éppen síri csend volt, amikor valaki egy jó nagyot füttyentett. A pap fölkapta a fejét a füttyszóra és szigorú hangon, szinte kiabálva megkérdezte: - *Ki füttyült!?* Síri csend, mindenki hallgatott... Egyszer csak valaki fölkiáltott:

- *István György!!!*

Az egyik bátor vagy inkább félő fiú bevallotta ott mindenki előtt, hogy ő füttyült, mert félt, hogy a pap majd megtudja valakitől az igazat és akkor ő bizony pórul jár.

Ezek után, ha valaki füttyült, szokták mondani: *Ki füttyült? István György!*

Gyűjtés ideje: 2020. március 28.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Összebaszi, mint Pálffy a misét

A múlt század első harmadában (1918-1932) szolgált Kisoroszon plébánosként Pálffy Sándor. Az atya szenvedélyes kártyajátékos volt, minden lehetőséget megragadott, hogy az asztalnál Fortuna kegyeit keresse. Ezért aztán jónéhány dolgot elhanyagolt, hogy mást nem említsünk, az ő ideje alatt dőlt össze a templom, és ezért kénytelenek voltak évekig a plébánián misézni. Ezeket a vasárnapi miséket is mihamarabb igyekezett elvégezni, hogy aztán ugyanily sebességgel indulhasson a szemben álló kocsmába egy újabb partinak nekikezdeni.

A gyorsan, kapkodva végzett, összeecsapott munkára azóta is azt mondják Kisoroszon, hogy:
Összebaszi, mint Pálffy a misét!

Gyűjtés: 2020. február 10.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Ács Gyula, Kisorosz

Gyere haza, jöttek Papdiék!

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Egykor a téglagyár melletti réten fociztak a kisoroszi magyarok. Vasárnaponként szép számban gyűltek össze a játékosok, sokszor 3-4 csapat is kitelt belőlük. Nézők is jócskán voltak, akik lelkesen figyelték az öldöklő harcot a labdáért. Az egyik mérkőzés kellős közepén megérkezett a pálya szélére az egyik játékos valamely hozzátartozója (anyósa, anyja, felesége, szomszédja?), és hangosan bekiáltott a neki: *gyere haza, jöttek Papdiék!* Nem volt mit tenni, a futballista harsány kacagás közepette kényszeredetten levonult a pályáról, és nélküle folytatódott a mérkőzés.

Azóta ha valaki hirtelen hívást kap, vagy más módon hazaszólítja a kötelessége, a kisorosziak még mindig mondják: *Gyere haza, mert jöttek Papdiék!*

Gyűjtés ideje: 2020. március 1.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Berta Imre, Kisorosz

Átesett, mint Géni János a nagyteknőn

Vass öregapámnak négy fia volt: Ferenc bátyám, Jóska bátyám, édesapám, és János bátyám. Öregapám második fiával, Jóska bátyámmal Kisoroszon, a Kácsa utcában közös kis házat épített a múlt század harmincas éveinek elején. Az első ház volt az utca jobb oldalán, szoba – konyha – nyári konyha beosztással. Jóska bátyámék az utcai szobában, míg nagyszüleim a konyhában laktak. Az eset, melyre ma is szólás emlékezik Kisoroszon, ebben a házban történt az 1950. esztendőben.

Tudnivaló, hogy Jóska bátyám nagyon szeretett kártyázni. A közeli szomszédok és legénykori barátai voltak kártyás cimborái: Fehér András bácsi, Fehér Jani bácsi, Berta Pista bácsi, Zónai

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Jóska bácsi és Géni Berta János bácsi. Hatosban játszottak mindig. Ezekre az alkalmakra Géni János bácsi gyakran magával vitte Vili fiát is. Így volt ez akkor is, mikor az egyik vasárnap este a társaság tagjai szokás szerint az első szobában verték az asztalt. A kisiú egy idő után a sarokban elszundikált, miközben kint jó eső esett. Szilém, aki a konyhában aludt öregapámmal, felkelt és kitette a nagyteknőt a csorgásba, mert esővizet akart gyűjteni a rendes hétfői nagymosáshoz.

A kártyás társaság este tíz órakor befejezte a játékot, és hazafelé készülődött. János bácsi felébresztette Vili fiát, és elsőnek indultak haza. A szobából csak a koromsötét konyhán keresztül lehetett kimenni. Szilém felébredt az ajtónyitogatásra, és felhívta a figyelmét a társaságnak a csurgásba kitett nagyteknőre. Csakhogy mire elmondta figyelmeztető szavait, János bácsiék már kiléptek az ajtón, bele a még nagyobb sötétségbe. Fia kezét fogva, mit sem látva tapogatózott kifelé, mikor megbotlott a vízzel félig telt nagyteknőben. A gyermek kezét elengedve szerencsésen esett át rajta, hiszen a csonttörést megúsza, csak jobb felső karja fáj néhány napig. János bácsi és a nagyteknő esetéből pedig máig élő szólás lett a faluban: *átesett, mint Géni János a nagyteknőn*

.

A szólást 65 éve ismerem. A történet első hiteles közlője az 1905-ben született apai nagybátyám, Vass József volt, akinél a szólás cselekménye történt. Jóska bátyám 1961-ben családotól kivándorolt Ausztráliába. 10 esztendő múlva, a Péter-Pál napi templombúcsú előtt 1-2 héttel, ángyommal együtt hazalátogattak három hónapra. Minden testvérnél 1-1 hónapot szándékoztak tölteni, és így is történt. Az első hónapot a szüleimnél töltötték. Én akkor épp házépítés előtt álltam, és az egyik nap Kikindán volt dolgom ez ügyben. Mikor hazaértem, meglátogattam édesapámékat és elmondtam, hogy Kikindán mit végeztem. A beszámoló végén elégedetten állapítottam meg: *na ezen is átestem, mint Géni János a nagyteknőn*. Jóska bátyám kissé csodálkozva, de komolyan felém fordult és nekem szegezte a kérdést: - Gyerek, te ezt honnan tudod? Elmondtam neki, hogy ez szólássá vált Kisoroszon. Ha valaki valamilyen nagyobb munkát elvégez, átesik rajta, akkor gyakran szokták mondani. Aztán tudod-e, hogy ez hol történt? – kérdezte tőlem. Persze én nem tudtam. Jóska bátyám rám emelelte tekintetét és röviden azt felelte: - Nálam, a Kácsa utcában.

A másik hiteles közlő pedig az 1942-ben született Géni Berta Vilmos, ennek a bizonyos Géni Jánosnak a fia, a történet kisiú szereplője. Vele 2020 áprilisában beszéltem erről először, ma Királyhalmán él. Mindketten egyformán mondták el nekem a történetet.

Gyűjtötte és lejegyezte: Vass Ferenc

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Gyűjtés ideje: 2020. április 8.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlők:

Vass József, Kisorosz, 1905.

Géni Berta Vilmos, Kisorosz, 1942.

Berta Géni János, aki a Plavšić postás előtt volt e ház tulajdonosa, szomszédlátogatáson volt este, és mivel közben elkezdett esni az eső, szomszédasszonya kitette a nagyteknőt az esővíz összegyűjtésére. János sógoromé elindultak haza, kislányát karjaiban tartva. Mivel ez még a villanyosság előtt történt, sötétben nem tudván, hogy a szomszédasszony kitette a csurgásba a nagyteknőt, átesett rajta. Karját törte, de a kislánynak szerencséire nem esett baja. Idősebbektől sűrűn hallottam ezt a mondást.

Gyűjtötte és lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Gyűjtés ideje: 2020. április 2.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Adatközlő: Talpai Ernő, Kisorosz, 1957.

Van a fán!

Volt egy postás a faluban, Berta Lukú János (1900 évek elején született) volt a neve, az újutcán laktak. Kislány voltam, emlékszem rá, nagynéném mellett laktak. Sűrűn volt rossz kedve, talán azért, mert az emberek, ha találkoztak vele, már messziről kiáltottak feléje: - Van levelem Jani bácsi?, vagy - Jani bácsi, van-e levél? Mire ő mindig komolyan válaszolt: - *Van a fán!*

Emlékszem, mellé sokszor még egy káromkodást is odamondott... Így terjedt el a mondás, ha a szülők vagy egy családtag megkérdezte az otthonlévőktől, hogy érkezett-e, van-e levél, a válasz gyakran ez volt:

Van hát, a fán!

Gyűjtés ideje: 2020. április 1.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

A postás Lukú Jani bácsit mikor kérdeztük van-e levél, mindig azt válaszolta: *van a fán, sok!*

Gyűjtés ideje: 2020. május 15.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Gyűjtő: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Adatközlő: Berta János, Kisorosz, 1949.

Visszanéz, mint Bodó anyósa

Bodó József 1940 környékén született, és amikor megnősült a kisoroszi Fehér Irénnel, a falunkban vett házat. Emlékszem, kicsi takaros ház volt a legutolsó utcában, melyet a nép Kisutcának hívott. Földműveléssel foglalkozott és két gyönyörű lova is volt. Irénke is mindig a kocsin ült férje mellett, szorgalmas, csendes menyecske volt. Két gyermekük is született, egy kislány és egy kislány. József azonban szerette a pálinkát is. Mikor részeg volt, mindenkivel köztöködött, de az emberek jól ismerték és inkább szó nélkül hagyták. Ám a feleségével sokat veszekedett és bizony meg is verte. Irénke csak sírt, és túrta férje durva, erőszakos viselkedését, hiszen régen úgy nevelték az emberlányát, hogy engedelmeskednie kell férjének. Meg hát nem is volt szegénynek hová mennie a két kis gyerekkel. Szülei szegények voltak, és még két fiatal testvére is a szülőkkel élt a házban.

Bodó Józsi az anyósával is sokszor vitába került. A történet idején is ittas állapotban volt, és annyira elfajult a vita, hogy Józsi bizony jól elverte az anyósát. Az alacsony, gyenge alkatú asszonyka megindult a ház felé, az ajtóban megállt, visszafordult és jól megszidta durva vejét. Az meg odaugrott anyósához, fenéken billentette és ezt mondta: - Még visszanéz kend!? Akkor használják azóta is Kisoroszon a *Visszanéz, mint Bodó anyósaszólást*, mikor egy-egy vita, perpatvar végén az egyik fél vádló, megvető pillantással néz a másikra.

Gyűjtötte és lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Gyűjtés ideje: 2020. április 3.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Talpai Ernő, Kisorosz, 1957.

Bámul, mint Korom tehene / Spekulál, mint Korom tehene

Az esemény, amelyből a szólás keletkezett, az 1940-es években történt, magam 60-65 éve ismerem. Megjegyzendő, hogy ez a szólás két változatban is ismert a faluban, és történetét kutatva eredetére is több változatot hallottam.

1., Némethné, Korom Erzsébet, egykori tanítványunk, majd kolleganőnk és nem utolsósorban általbéli szomszédasszonyunk mindennapos vendég volt nálunk. Ha csak egy kávéra, egy rövid beszélgetésre is, de minden nap meglátogatta egykori tanító nénijét. Mintegy 20-25 esztendővel ezelőtt, az egyik ilyen alkalommal megkérdeztem tőle, hogy mit is tett Korom tehene, és igaz-e, hogy nagyapjáé volt a ma is emlegetett tehén? Elmondta, hogy az állat apai nagyapjának fivéréé, Korom Antalé volt, és a történetet így mesélte:

Ott, ahol ma az Egészségház van, egykor Börcsökék háza állt. A ház előtt volt egy kút nagy medencével. A medencébe mindig folyt a víz, ha netalán tűz ütne ki, legyen a népnek mivel oltani azt, ezért egykor több ilyet használtak a faluban. Korom Antal bácsi a kúttól mindössze 4-500 méterre, kifelé a téglagödör irányában lakott. Egyszer Antal bácsi elvezette a tehenet megitatni a kút medencéjéből. Miután a tehén eleget ivott, fölemelte fejét a vízből és csak mozdulatlanul állt. Egy idő után a kúthoz sort állók egyike megkérdezte a gazdát: - Antal bácsi, mit csinál az a tehén? Mire az öreg így felelt: - Hát látjátok, spekulál... Ma is használják a szólást, ha valaki elmereng, vagy elgondolkodik valamin: *spekulál, mint Korom tehene*.

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

2., Ez év áprilisában kérdeztem meg néhai szomszédasszonyunk, Korom Erzsi öccsétől, az 1955-ben született Korom Sándortól, ő miképp tudja Korom tehenének históriáját? Így mondta el:

Amikor a kisoroszi csorda este hazatért, Antal bácsi tehene csukott nagykapura talált. A gazdáék elfelejtették kinyitni a kaput, a tehén csak állt és nézett a lécs nagykapun keresztül az udvarra. A szomszédok ezt látva rögvest mondogatták: - Na, a tehén bámul befelé, nem nyitották ki neki a kaput. Az esetnek híre terjedt, és azóta járja az a szólás a faluban: *bámul, mint Korom tehene*

3., Felkerestem telefonon Korom Antal bácsi 75 éves unokáját, a Kikindán lakó Korom Józsefet, hogy mint közvetlen családtag, mondja el ő is, amit erről a szólásról tud. Elmeséltem neki, hogy két unokatestvére mit mondott, mire azt felelte, hogy hiszen mind a kettő igaz, mert bámult is, és spekulált is a tehén. Ő így tudta:

Öregapja a nyári jászolba csalamádét vetett a tehénnek. Tudnivaló, hogy az állatok se nem eszik, se nem isszák túl magukat, ezért mikor az állat jóllakott, megállt, és csak bámult a csalamádéra, mintha valamin gondolkodna. Persze a szomszédok is látták mindezt; a tehén mozdulatlanságát egyik szomszéd bámulásnak, míg a másik spekulálásnak vélte. Ezek alapján a szólás mindkét változata igaz, hiszen *bámul is, mint Korom tehene, és spekulál is, mint Korom tehene.* Igen ám, csak hogy a csalamádéra! Se nem a vízre, se nem a nagykapura...

Gyűjtötte és lejegyezte: Vass Ferenc

Gyűjtés ideje: 2020. április 22.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Adatközlők:

Némethné, Korom Erzsébet, Kisorosz, 1950.

Korom Sándor, Kisorosz, 1955.

Korom József, Kisorosz, 1945.

Megtalálta, mint Piri Péter felesége hangját

Piri Péter és Tera gyakran összevesztek, mert Péter sokszor nézett a pohár fenekére. Ezek után bizony négy-öt napig sem szólt hozzá a felesége. Az egyik ilyen alkalommal Péter már nem bírta a hallgatást, ezért világos nappal lámpát gyújtott a szobában, és bőszen keresni kezdett. Kipakolta a szekrényt és még az ágy alá is bebújt. Tera egy idő után nem bírta tovább és megkérdezte tőle:

- Mi a fenét keresel?

- Hát a hangodat! Hogy szólalj meg már egyszer! – felelte Péter.

Gyűjtés ideje: 2020. április 4.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Adatközlő: Tomas Annamária, Kisorosz, 1974.

Fújják el a lámpát kendtek, ha elmennek

Nagy Jóskáék minden este átjártak a szomszédba beszélgetni, de bizony nem tudták, mikor illő hazamenni. A házigazda és családja már nyugovóra tért volna, de hiába ásítottak nagyokat, hiába emlegették a hajnali kelés közeledtét, a vendégek csak nem akartak hazamenni. Végül a házigazda így szólt: - *Fújják el a lámpát kendtek, ha elmennek!*

Ebből megértették végre, hogy ideje hazamenni. És ma is megérti Kisoroszon bárki ezt a szólást, ha olykor elhangzik.

Gyűjtés ideje: 2020. április 4.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Tomas Annamária, Kisorosz, 1974.

Ezt a szólást rengetegszer hallottam a faluban, sokszor korszerűbb formában is: *Oltsátok el a villanyt, ha mentek haza!*

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Gyűjtés ideje: 2020. május 14.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz, 1959.

Tönkrement, mint Gedei malma

Az 1850-es években egy Gedei nevezetű emberé volt a malom Kisoroszon. Gedei uram a női nem nagy csodálója volt és a vámot a szépasszonyoktól gyakran természetben vette el. De bizony az sem volt ritka, hogy el is engedte azt. Így hát a malom hamar tönkrement, de a szólásban emlékezete Kisoroszon máig él.

Gyűjtés ideje: 2020. április 4.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Adatközlő: Tomas Annamária, Kisorosz, 1974.

Híg, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Apai nagyapám húga, Kéri Erzsébet 1910-13 körül született Kisoroszon, és a tóbai Német Sándorhoz ment feleségül. A Kisoroszra költöző Sándort ragadványnevén azonban mindenki leginkább csak Kothencz Sándor néven ismerte. Igen csak viccelődös, minden hájjal megkent ember volt. Mivel szerette a bort, néha eljárt a falusi kocsmákba is.

Történt egyszer, hogy egy vasárnap felesége tökfőzeléket készített ebédre, mellé egy-egy szelet hússal. Bizony Kothencz sógor úgy elborozgatott a cimborákkal, hogy még vacsorára se ért haza. Az asszony így a gyerekek és maga közt elosztotta részét, és megették. Utána elmosogatott, és a szokásos módon, a sparhelt szélén hagyta a mosogatóvizet, hogy majd másnap reggel beöntik a disznónak a moslékot.

Ő a gyerekekkel már aludt, mikor megjött a férje. Reggel a mámoros férj hízelegve odaállt a felesége elé és mivel ludasnak érezte magát a vasárnapi kocsmázás miatt így szólt hozzá: - *Hé kám, nagyon finom volt a tökfőzelék, csak kicsit híg volt a leve.* Megette ittas állapotban a moslékot.

Azután terjedt el – több változatban is - a szólás a faluban, ha valakinél hígabbra sikerült az étel, hogy: *Híg, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke! Hígra sikerült, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke!* *Finom, csak híg, mint az öreg Kothencz tökfőzeléke!*

Gyűjtés ideje: 2020. április 20.

Gyűjtés helye: Kisorosz (Torontál megye)

Lejegyezte: Orosz szül. Kéri Zsófia, Kisorosz

Felhasznált irodalom:

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

Kőművesné Nyáry Márta: Tera Jani meg a lova. In: Égigérő szép Kisorosz. Torontál, Magyar Művelődési-, Oktatási- és Ifjúsági Központ kiadása. Kisorosz, 2010. 8.

Szemerkenyi Ágnes: Közmondás és szólás (proverbium). In: Magyar Néprajz V. Népköltészet. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1988. 213-237.

Ujváry Zoltán: Szólások és közmondások. In: Gömöri magyar néphagyományok. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2002. 141-146.

Voigt Vilmos: Kisepikai prózaműfajok. In: Voigt Vilmos (szerk.): A magyar folklór. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. 303-311.

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

[1] A valódi proverbiumokon belül négy nagyobb csoportot különböztethetünk meg: szólás, közmondás, konvencionális kifejezések és szállóigék (Voigt 1998:306-308).

[2] Kisorosz, egykori nevén Oroszi, Torontáloroszi (szerb neve Rusko Selo, németül Ruskodorf) falu az Észak-Bánságban. A szerb-román határ közelében található település közigazgatásilag Nagykikinda községhez tartozik. A 2011-es népszámlálási adatok alapján

Írta: Kürtössy Péter

2020. május 22. péntek, 00:00 - Módosítás: 2020. május 22. péntek, 14:19

2813 lakója van, melynek mintegy 35%-a magyar nemzetiségű. A falu magyar lakossága egyre csökken, ma már 700-nál kevesebben maradtak. Eredendően Árpád-kori település, mely a török idők alatt elpusztult, területe mocsárrá vált. Akárcsak a környékbeli magyar falvak, Kisorosz is Szeged környéki dohánykertész családokkal települt újra 1776 és 1797 között. Azóta, hol román, hol német, később szerb szomszédjaikkal együtt lakják a falut.

[3] A szóláshasonlat egy közösség tudatában élő, állandósult kifejezési forma, amely szemléletesen, képszerűen fejezi ki a hasonlított értelmezést. Általában utalást találhatunk benne, egy egyszeri, megtörtént eseményre. Egy különös, a mindennapitól eltérő esemény, viselkedési forma alapja lehet a szóláshasonlat kialakulásának (Szemerkenyi 1988: 230-231).